

AZƏRBAYCAN CÜMHURİYYƏTİ VƏ ÜZEYİR BƏY HACIBƏYLİ

Üzeyir Hacıbəyli

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti barədə düşünərkən ilk növbədə onun yarınmasında, 23 aylıq fəaliyyətində əvəzsiz xidmətləri olan insanlar yada düşür. Belə şəxsiyyətlərdən biri də özünün həmişə yaşar musiqi əsərləri ilə dünyaya pəncərə açan, "Leyli və Məcnun", "Koroğlu", "O olmasın, bu olsun", "Arşın mal alan" kimi sədəvrlərlə cahənşümül şöhrət qazanmış dahi

bəstəkar, Azərbaycan professional musiqisinin banisi, musiqişünas alim, mahir publisist, incə ruhlu dramaturq, pedaqoq, filosof, tarixçi, tərcüməçi, ədəbiyyatşünas, ictimai xadim Üzeyir Bəy Hacıbəyliydir.

Həyatı boyunca doğma Azərbaycanın müstəqilliyini, azadlığını, suverenliyini görmək arzusu ilə yaşayan dahi sənətkar bu möhtəşəm hadisəni hədsiz sevinclə qarşılamışdır. O, kiçik qardaşı Ceyhun bəy Hacıbəylinin baş redaktoru olduğu "Azərbaycan" qəzetində maraqlı yazılarla çıxış edirdi. Ü.Hacıbəyli fərəh dolu həyəcanını gizlətməyərək, 9 dekabr 1918-ci il tarixli "Azərbaycan" qəzetində dərc olunmuş "Təəssürat" başlıqlı reportajında belə yazırdı: "Parlaman imarətinin içində ziynət cümləsindən calibi-diqqət olan şey qiymətli xalılar degil idi. Bəlkə fiatı ucuz, lakin mahiyyəti-milliyə və siyasiyəsi dedikcə baha olan üçrəngli milli bayraqlarımız idi.

Məhəmməd əmin nitqi-iftitahisində bu üç rəngin: türkləşmək, islamaşmaq və müasirləşmək amalı əlamətindən ibarət olduğuna işarə ilə "bu bayraq endirilməz!" - dedikdə bütün məclis ayağa qalxıb əl çala-çala bayraqları salamlarkən təəssürati-fövqəladətən başımın tükləri biz-biz durdu. Nədənsə bu fəqərə dəxi yadıma düşdü ki, görəsən küçədə zirehli avtomobillər olmayıb heç bir nəfər də polis və ya qoşun əhli görünməsə idi, bugünkü günün şərəfinə toxunmaq kimi ədəbsizliyə bir kəsə cürət ola bilərdimi!"

Sualına özü belə cavab verir: "Bəncə yox, çünki bu müqəddəs məclisin imarətin dəlik-deşiklərindən boylə dışarıya tərəf nəban et-

diyi əzəməti-mənəviyyəsinə o dərəcə mütəəssir olardı ki, əli-qolu boşalıb dili də bağlanardı..."

Hər bir cümləsindən xoşbəxtlik qığılcımları parlayan Üzeyir Bəy fikrinin əzəməti gözdən yayınmır. Böyük qələm sahibinin qəlbinin dərinliyindəki səadətini duymamaq mümkün deyil. Sənətkarın içindəki əvəzolunmaz hisslər oxucuya da sirayət edir. Sanki o hadisələri öz gözlərinlə görürsən.

Bütün Şərqdə ilk müstəqil dövlət olan Azərbaycanın birinci parlamenti haqqında Ü.Hacıbəyli "Tarixi günümüz" yazısında bunları qeyd edirdi: "... ümidvarıq ki, cavan parlamamız bu ümidimizin hüslu yolunda var qüvvəsilə çalışacaq və siyasi imtahanını xaricilər ənzari qarşısında parlaq bir surətdə verməklə vətənimizin istiqlal və azadlığına birinci səbəb olacaqdır.

Yaşasın Türk-Azərbaycan Cümhuriyyətinin cavan parlamanı!" (Üzeyir, 7 dekabr 1918-ci il)

"Maraqlıdır ki, dövlətin adını yazarkən Üzeyir Bəy heç bir məqaləsində "xalq" sözü işlətməmişdir. Hər yerdə Azərbaycan Cümhuriyyəti yazmışdır. Nəzərə alsaq ki, Üzeyir Bəy Hacıbəyli "Azərbaycan" qəzeti kimi mötəbər bir mətbu orqanın müxbiri, parlament müxbiri, baş redaktoru olmuşdur, onda bu barədə düşünməyə dəyər.

Azərbaycanımız istiqlaliyyət qazandıqdan sonra Üzeyir Bəy Hacıbəyli var qüvvəsi ilə müxtəlif istiqamətlərdə fəaliyyətini davam etdirirdi. Bir tərəfdən musiqilər yazır, teatr sahəsində çabalar göstərir, elmi işlər üzərində çalışır, ali musiqi ocağı yaratmaq haqqında düşünür, digər tərəfdən də publisistik yaradıcılıqla məşğul olurdu. Gecə-gündüz Azərbaycanın inkişafı, çiçəklənməsi üçün yollar düşünürdü. Məsələn, böyük sənətkarın "Milli marş"ı xüsusi dövlət müsabiqəsindən keçərək müstəqil Azərbaycanın istiqlal marşı statusu aldı – rəsmi olaraq Cümhuriyyətin himni oldu. Bundan əlavə, Üzeyir Bəy indiki müstəqil Azərbaycan Respublikasının himni olan "Azərbaycan" marşını yazdı. Eyni zamanda, "Dağıstan" və "Azərbaycan" adlı birpərdəli baletlər bəstələdi. 27 fevral 1919-cu il tarixli "Azərbaycan" qəzetinin 124-cü sayında belə bir məlumat dərc olunmuşdur: "Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən digər bir balet rəqsi yazılmışdır ki, bunun da adı "Azərbaycan"dır. Keçən günlərdə yazmış olduğu "Dağıstan" baleti "Ləzginka" sayağında olduğu halda, yeni "Azərbaycan" baleti də "Tərəkmə" səbukundadır. Hər iki oyun səhnə üçün hazırlanmaqdadır."

O dövrdə böyük sənətkar "Azərbaycan türklərinin musiqisi haqqın-

da" adlı elmi musiqi əsərini yazmış, Cümhuriyyətin birinci ildönümü günü, 28 may 1919-cu ildə "İstiqlal" məcmuəsində dərc etdirmişdir. Bunlarla yanaşı, Zülfüqar bəy və Üzeyir Bəy Hacıbəyli qardaşlarının teatr truppası (1916-cı ildən 1920-ci ilə qədər) müxtəlif opera, operetta, dram əsərləri tamaşaya qoyurdu. Üzeyir Bəy tamaşalarda dirijor kimi çıxış edir, hətta səhnə əsərlərinin baş rejissoru kimi də fəaliyyət göstərirdi. Yəni bu dahi şəxsiyyət hər vaxtla cavan müstəqil dövlətimizin inkişafına çalışırdı. Hər sahədə öz töhfəsini verirdi.

Güclü qələm sahibi olan Ü.Hacıbəyli ömrü boyu 16-dan çox müxtəlif qəzet və jurnallarda 67 təxəllüs altında yazılar dərc etdirmiş, dörd qəzetə – "Tərəqqi" (1908-1909), "Həqiqət" (1909-1910), "Yeni iqlal" (1915-1916), "Azərbaycan" (1919-1920) kimi mətbu orqanlara redaktorluq etmişdir. Onun publisistik yaradıcılığının ən şərəfli və məhsuldar dövrlərindən biri də məhz 1918-1920-ci illər idi. Çünki Azərbaycan müstəqillik əldə etmiş, əsarətdən qurtarmışdı. Üzeyir Bəy "Bayrağımız sarsılmaz" məqaləsində yazırdı: "... Bayrağımız haqq bayrağıdır. O bir millətin hüquqi - bəşəriyyəsinin harisidir. Bir millət ki, onun da insan kimi yaşamağa haqqı vardır! Bir millət ki, daha əsir olmaq istəmir!

Zülm və əsarətin yoğun zəncirlərini qırıq-qırıq etməyə qadir olmuş bir millətin haqq və hürriyyət bayrağı enməz, sarsılmaz!" (Ü, "Azərbaycan" qəzeti, 8 may 1919-cu il)

Təəssüflər olsun ki, Üzeyir Bəyin 1918-1920-ci illər arasındakı bütün mətbu fəaliyyəti 1991-ci ilə qədər yasaq olundu və dəmir seyfərdə saxlandı. Xalqımızın bu yazılardan xəbəri olmadı. Halbuki "Azərbaycan" qəzetində Ü.Hacıbəylinin yüzrlərlə publisistik yazıları dərc olunmuşdu. Bəzən bir nömrədə müxtəlif imzalarla bir neçə yazısı çap edilirdi. Ceyhun bəy Hacıbəyli Fransaya getdikdən sonra (yanvar 1919-cu il) "Azərbaycan" qəzetinin rəhbərliyi də Üzeyir Bəyə tapşırılmışdı. Yəni böyük söz ustası çox məhsuldar işləyirdi.

Üzeyir Bəy Hacıbəylinin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründəki yazılarını oxuduqca əvəzsiz publisistin qələminin dürüstlüyünə, kəskinliyinə, qərəzsizliyinə, itiliyinə, hadisələrin düzgün şərhinə, cəsarətinə, eyni zamanda da, səmimiyyətinə, qəlbədən süzülərək gəldiyinə inanırsan və heyran qalırsan. Üzeyir Bəyin yaradıcılığında riyakarlıq, nadürüstlük, gözə küll üfürmək, boğazdan yuxarı deyilmiş fikirlər yoxdur. O, yazılarında yalnız vətənin rifahı, təhlükəsizliyi, xalqın azadlığı, firavanlığı naminə önəmli yollardan bəhs etmiş, bir şərhçi kimi hadisələrin çox düzgün analizini verərək, əngəllərin aradan qaldırılması yollarını da göstərmişdir.

Ü.Hacıbəylinin müraciət etdiyi mövzular müxtəlifliyi ilə seçilir. Məqalələrdən bir neçəsinin adını çəkməklə onların nə qədər geniş dairəyə malik olduğunu görə bilərik. "Nuru Paşa həzrətləri şərəfinə böyük ziyafət", "Mühüm məsələlər", "Partiyalarımıza", "Azərbaycan parlamani", "Andronikin məsələsi", "Vəzifəmiz nədir?", "İstiqlal və İstiqlal ümidi", "Lənkəran faciəsi", "Düşmənlərimizin fəaliyyəti", "Knyaz Tumanov ilə müsahibə", "Fitnələr qarşısında", "Qarabağ hadisəsi", "Erməni-gürcü münasibəti", "Dərbənd əhvalatı", "Azərbaycan münasibəti", "Ordumuz", "Zaqatala məsələsi", "Dağıstan və biz", "Bir yaş", "Şimalımızın halı", "Rusiya əhvalı", "Qara təhlükə", "İçimizdəki denikinlər", "Məmurlarımız haqqında", "Yeni kabinə təşkilinə dair", "Dördgöz olmalıyıq", "Milliləşmək", "Məmləkətimizin halı nasıl-

dır?", "Çörək bahalaşması", "Zaqafqaziya konfransına dair" və s. Bu yazılarda Üzeyir Bəy özünü və xalqı narahət edən, düşündürən siyasi məsələlərdən, istiqlalımız və onun mühafizəsi, əzəli və əbədi düşmənimiz olan ermənilərin fitnə-fəsadı, Qarabağ, Naxçıvan, Zaqatala, Dağıstan məsələləri, Rusiyanın iç üzü, ingilis siyasəti, xalqın həyat tərzi, parlamentdə, Nazirlər Kabinetindəki proseslər, ana dilimizin qorunması və başqa bu kimi mövzulardan bəhs etmiş, hadisələri açmış, şərhini vermiş və onların çözülməsi yollarını göstərmişdir. Bütün bunlar elə ustalıqla reallaşdırılıb ki, oxuduqca o qələmə və qələm sahibinə səcdə edirsən. Onun savadına, fəhminə, erudisiyasına, biliyinin çoxtərəfliliyinə heyran qalırsan. Bu yazıları mütaliə etdikcə Üzeyir Bəyin nə qədər təmiz qəlbli, səmimi, riyadan uzaq, xalqına, vətəninə bağlı əsl ziyalı, vətən, xalq sevdalısı olduğunu bir daha anlayırsan. Ən önəmli isə, Ü.Hacıbəyli qələminin bu gün də nə qədər aktual olduğunu görürsən. Məsələn, 1 dekabr 1918-ci il tarixli "Azərbaycan" qəzetində Hacıbəyli Üzeyir imzası ilə dərc edil-

Ü.Hacıbəyli Emlər Akademiyasının təsisçiləri arasında

miş "Mühüm məsələlər" məqaləsində qüdrətli qələm ustası yazırdı: "... Biz Azərbaycanı və iki milyondan artıq olan Azərbaycan türklərini Yevropaya və müttəfiq dövlətlərə indidən tanıtdirməliyik. Özümüza məxsus tarixə, gözəl və xüsusi bir ədəbiyyata, sənəyi-nəfisəyə malik olduğumuzu onlara bildirməliyik. Dilimizin firəng dili Yevropada olan kimi, bütün Qafqazda ümumi dil olduğunu, məsələn, bir ləzgi ilə bir ermənin və ya bir malakan ilə bir aysoron bir-biri ilə Türk-Azərbaycan dili ilə danışmağa məcbur olduğunu isbatlamalıyıq. Musiqimizin ümumi Qafqaz millətlərinə zövq və ləzzəti-ruhani verən bir musiqi olduğunu bildirməliyik. Yevropa şairlərindən geri qalmayacaq şairlərimizi, müsənniflərimizi, yazıçılarımızı, alimlərimizi bir-bəbir nişan verməklə xüsusi bir mədəniyyətə malik olduğumuzu ayan və aşkar etməliyik."

Üzeyir Bəy Hacıbəyli məqalə və felyetonlarında xalqı narahət edən bütün məsələlərə aydınlıq gətirməklə yanaşı, erməni-Azərbaycan mövzusunda xüsusi diqqət yetirirdi. Yazılarının çoxunda bu məsələyə toxunan sənətkar daşnakların fitnələrindən, həyasızlığından, onların hətta sadə erməni millətinin başına gətirdikləri bəlalardan bəhs edir, dəf yollarını göstərirdi. "Başlanı", "Eyni müamilə gözləyirik", "Qarabağ hadisəsi", "Kontrast", "Rusiya əhvalı", "Ermənistan və Azərbaycan münasibəti", "Corcian meil" in məqaləsi" və s. publisistik yazılarında

Ü.Hacıbəyli məhz erməni məsələsinə toxunmuşdur. Qüdrətli qələm sahibi "Başlanı" məqaləsində yazırdı: "Özgənin iki gözünü çıxartmaq üçün özünün bir gözünü qurban etmək siyasəti yolunu tutmuş daşnaklardan nəticəsi hər vaxt erməni millətini fəlakətdən fəlakətə salan "müəlləh üsyan"lardan başqa özgə bir qabiliyyət gözləmək üçün cahil və qafil olmaq lazım gəlir.

Daşnaklar Qarabağ ermənilərini bizə qarşı üsyana dəvət edirlər. Bu üsyanın açıq-açıqına qəzetə vasitəsilə elanı daşnakların bihəyalığını sübut edən aşkar dəlillərdən birisidir". (Hacıbəyli Üzeyir, 13 fevral 1919-cu il)

"Eyni müamələ gözləyirik" məqaləsində isə Üzeyir Bəy belə qeyd edirdi: "Qarabağda "hartu-vurtu" salan və bu hərəkətləri çıxaran bütün Qarabağ erməniləri olmayıb, bəlkə bir dəstə daşnak guruhudur. Qarabağın kənd erməniləri yaxşı bilirlər ki, Azərbaycan hökumətinə tabe olmasalar, müsəlmanlar ilə əlaqələrini kəsməyə məcbur olub, acından ölərlər. Ona görə biz əminik ki, bədbəxt erməni kəndləri bu gün bir dəstə daşnakların xəyanət və şeytanəti qurbanlarıdır, bu gürühi-layəfəlhun erməni millətinin gözünü o qədər qorxudublar ki, bir belə haqsızlıq və zülmə qarşı ağız açıb söz deməyə cürətləri yoxdur. Əgər bu xainlər guruhu Qarabağdan tərd və təbid edilirsə və

onların yuvaları dağılırsa, Qarabağ erməniləri asudə nəfəs çəkib, həm acından ölməzlər, həm də öz həmişəki qonşuları ilə mehriban dolanıb, Azərbaycan hökumətinin ədaləti altında və sayeyi-mərhəmət qayəsində kəməli-asudəgi ilə imrari-məişət edərlər". (Üzeyir Hacıbəyli, 5 may 1919-cu il)

“Daşnakların iç üzünü göstərən, Tiflisdə ingilis dilində nəşr olunan "Corcian meil" qəzetindəki məqaləyə münasibət bildiren Üzeyir Bəy özünün "Corcian meil" in məqaləsi"ndə yazırdı: "Arzumuz budur ki, bu məqalə Avropa mətbuatına dəxi keçib, daşnak ilanlarına inananları ayıldırıb doğru və həqiqətə qarşı yumulmuş olan gözləri açdırsın və bu yalanlar vasitəsilə nə qədər zəlalət və rəzilət törəndiyini və bunun nəticəsi olaraq nə kibi haqsızlıqlara yol verildiyini Avropa əfkari-ümumiyyəsinə anlatsınlar". (H.Ü. 21 oktyabr 1919-cu il)

Uzaqqörən mühərrir, eyni zamanda, şimal qonşumuz olan Rusiyadan gələn təhlükəni də çox aydın sezirdi. Bir neçə məqalə və felyetonunda rusun "dovşana qaç, taziya tut" siyasətini pisləyərək yazırdı ki, "... bizim üçün şimaldan təhlükə mövcud olduğu məlum bir məsələdir. Bunu heç vaxt unutmayıb da var qüvvəmiz ilə çalışmalıyıq ki, bu şimal təhlükəsinin rəddinə qarşı həmişə və hər bir halda hazır olaq. Ona görə mümkün mərtəbə hazırlanmalı və heç bir fədakarlıqdan çəkinməməliyik.

Biz hazır olandan sonra düşməndən qorxumuz yoxdur". (Ü.H. "Dərbənd əhvalatı", 26 may 1919-cu il)

Daha sonra "Rusiya əhvalı" məqaləsində Üzeyir Bəy bunları qeyd edirdi: "Bugünkü vəzifəmiz Rusiya işlərinə kənardan baxmaq və Rusiya daxilində vəqə olan hadisələrə qarşı bitərəf qalmaqla bərabər, oradan bizi təhdid edən təhlükələrdən özümüzü qorumaqdır... Təhlükə bolşevik tərəfindənmi və ya Denikin tərəfindən vəqə olacaqmı, bizdən ötrü təfəvüt yoxdur, qorunmaq və hər bir vasitə ilə istiqlalımızı mühafizə etmək, vəssalam". (Hacıbəyli Üzeyir, 9 oktyabr 1919-cu il)

Siyasi məsələlərə müraciət edərək, məqalələr yazan böyük publisist, eyni zamanda, daxili çatışmazlıqları da nəzərdən kənarda qoymur, xalqın yaşam tərzinə və inkişafına mane olan qüsurlara, məişət məsələlərinə, mənəvi-sosial amillərə – rüşvətxorluğa, hüquq-mühafizə orqanlarının özbaşınalığına, parlamentdəki vəziyyətə, məvaciblərin azlığına və başqa bu kimi problemlərə öz münasibətini bildirirdi. Məsələn, "Bir sual münasibətilə" məqaləsində Ü.Hacıbəyli yazırdı: "Adam öldürmək bir cinayət olduğu kimi, rüşvət almaq dəxi bir cinayətdir... Nifrət və istikrahla qarşılanacaq olan bu adam vəqəən mənəvi bir edama məhkum edilib, cəzai-səzasinə çatacaq və aldığı rüşvət də ona haram olacaqdır". (Hacıbəyli Üzeyir, 22 oktyabr 1919-cu il)

"Məmurlarımız haqqında" məqaləsində isə Üzeyir Bəy bunları vurğulayırdı: "Vəqəən məmurların rüşvətxorluğu hökumət və məmləkət üçün qorxulu bir vəqəədir... Odur ki, rüşvətxorluq ilə mübarizə qılmaq hökumətin böyük vəzifələrindən biridir". (Hacıbəyli Üzeyir, 5 sentyabr 1919-cu il)

Hüquq-mühafizə orqanlarında çalışanların vəzifə borclarını anlatmağa çalışan cəsarətli jurnalist "Daxili işlərimizdən" sərlövhəli yazısında belə bəyan edirdi: "Polis böylə bir zənnə idi ki, onun vəzifəsi əhalinin baş və bədəni üzərinə şallaq çəkməkdən və rüşvət almaqdan ibarətdir.

Fəqət azad və müstəqil Azərbaycan hökumətində böylə bir əcaib vəzifəşünaslığa yol verilməməlidir. Polis əhli öz vəzifəsinin əsl mənasını dürüst bilməli və dərk etməlidir. Onun doğrudan-doğruya vəzifəsi əhalinin canını, malını, şərəf və heysiyyətini hər bir təcavüzdən qorumaq və dövlət qanun və qaydalarının cəmaat arasında icra edilməsinə çalışmaqdır. Əhali polis məmurlarını qorxu üzündən deyil, onu təcavüzdən qoruyan bir mühafizə, bir qoruqçu sifətilə layiqi-əhtiram bilməlidir". (Hacıbəyli Üzeyir, 25 sentyabr 1919-cu il)

Hər zaman xalqın rifahını düşünən, onun yaxşı yaşamasına çalışan Ü.Hacıbəyli öz yazılarında maaşların azlığı məsələlərindən də bəhs edir, millətin maddi vəziyyətinin aşağı olmasına diqqət çəkir, müəllimlərin timsalında bunun dözülməzliyini vurğulayaraq yazırdı:

"Xalq müəllimlərinin məvacibi olan dörd yüz otuz beş manata nəinki külfətdar və ailə sahibi olan bir müəllim, hətta subay adamlar da dolana bilməzlər". (Hacıbəyli Üzeyir, "Əgri yol", 10 aprel 1919-cu il)

Qüdrətli yazar olan Üzeyir Bəy Hacıbəyli bütün bu həyatı vacib problemlərin qaldırılmasının, oxucuların nəzərinə çatdırılmasının, həlli yollarının göstərilməsinin öhdəsindən layiqincə gəlmişdir. Səmimi qəlb ilə vətəninin, xalqının, millətinin özgürlüyünü, bağımsızlığını istəyən böyük ziyalı, dahi sənətkar həm də qürurla aşağıdakıları bəyan etmişdir: "Məmləkətimiz və vətənimiz kəməli-sürətlə bir tərəfdən qüvvət tapıb, bir tərəfdən də tərəqqi edəcək və getdikcə ağ günlərə çatacaqdır". (Ü.Hacıbəyli, "Xatimə", 15 may 1919-cu il)

Böyük arzularla, amallarla yaşayan və müstəqil, azad Azərbaycanın gündə-günə "ağ günlərə" çıxacağıni gözləyən dahi sənətkarın ümidləri doğrulmadı. Cəmi 23 ay azadlığın sevincini yaşadı. Və ana vətən rus ordusu tərəfindən işğal olundu. Çox maraqlıdır ki, Üzeyir Bəy bunu hiss edirdi. Elə özünün "Azərbaycan" qəzetinin sonuncu sayında "Surna" adlı felyetonunda da düşüncələrini yazmaqdan çəkinməmişdir. Doğma Azərbaycan 27 aprel 1920-ci ildə rus qoşunları tərəfindən işğal olundu, ondan iki gün əvvəl özünün baş redaktor olduğu "Azərbaycan" qəzetində Ü.Hacıbəyli bunları yazırdı: "Keçən səfər parlamanda ticarət işlərindən bəhs edərkən məbus əfəndilərimizdən birisi xalı və gəbəyə xammal dedi. Böyük səhvdir. Ondən ötrü ki, xalı və gəbə xammal deyildir! Xammal o şeyə deyirlər ki, ondan bir hazır şey meydana gələ.

... Hətta bunu da deyim ki, Azərbaycanda bolşevik hökuməti qurub, Əliheydər Qarayevi onun başına qoysan, o halda sovet hökuməti "bizə dəyməz" deyər xəyal edənlərə xam xəyal sahibi demək olar, əmma xalı və gəbəyə mütləqən xammal demək olmaz.

... İstəsən lap cəhrəyə də, darağa da, hənəyə də, həvəngə də, kirkitə də xammal adı qoy, əmma xalı və gəbəyə xammal deyər bilməzsən. Ondən ötrü ki, rus rusluğunda baqidir və rus qəlbindəki türklük düşmənciliyi də baqidir. Binaən əleyh rus generallarından və ya rus mujikindən ələmi-islama kömək olar deyənlərə xam siyasətçi demək olar, əmma xalı və gəbəyə xammal demək olmaz.

Mən demirəm ki, Nikolay hökuməti ilə Lenin hökuməti arasında təfəvüt yoxdur, xeyr! Təfəvüt vardır və o özü də bundan ibarətdir ki, nikolaylar və generallar hökuməti bizə həmişə "isvoloc" deyib atamıza söydülər, mujik və raboçi hökuməti məşhur rus söyüşü ilə anamıza söyəcəklər. Pəs bundan demək olmaz ki, xalı və gəbə xam-

maldır, hər halda bunu söyləyən böyük səhv edir". (Çi, "Surna", 25 aprel 1920-ci il)

"Azərbaycan" qəzetində son felyetonunu yazan cəsarətli qələm sahibi bununla da son sözünü dedi. Çəkinmədi, qorxmadı, susmadı. Xalqımızı gözləyən təhlükəni bəyan etdi. Və "Azərbaycan" qəzeti bağlandı. Üzeyir Bəyin də "Azərbaycan" qəzetindəki missiyası sona çatdı.

Lakin mübariz, vüqarlı, qürurlu, cəsarətli söz ustası olan Üzeyir Bəy Hacıbəyli ömrünün sonuna kimi Azərbaycan üçün, Azərbaycan xalqı üçün çalışdı. Ölməz əsərləri ilə, bitməz-tükənməz yaradıcılıq irsi ilə ana vətənimizi dünyaya tanıtdı. Bənzərsiz fəhm sahibi olan bu dahi şəxsiyyətin qələmindən çıxan nə varsa, hamısı dahiyənədir. Hər dəfə bu əvəzsiz sənətkar haqqında yazı yazarkən bir daha bunun şahidi olaram – gördüyü işlərin çoxşaxəliliyinə, dərinliyinə varanda heyrlənməmək mümkün deyildir. Bütün bu sahələrə dahiyənə şəkildə yiyələnərək, xalqa xidmətdə bulunmaq isə hər sənətkarə nəşib olmur. Müəyyən sahədə dahi olmaq mümkündür. Lakin məşğul olduğun bütün sahələrdə dahilik nümayiş etdirmək qeyri-adi bir xüsusiyyətdir ki, bunun adı peyğəmbərlikdir!

“Bəli, Üzeyir Bəy Hacıbəyli kimi peyğəmbər qüdrətli dühalarımızın səpdikləri azadlıq, müstəqillik toxumları öz bəhrəsini verdi. Yetmiş ildən sonra Azərbaycan yenidən özgürlüyünə qovuşdu. Və bu gün biz böyük sevinc hissi ilə Azərbaycan Cümhuriyyətinin 100 illiyini qeyd edirik.

Sevindirici haldır ki, Üzeyir Bəy Hacıbəylinin vaxtı ilə yazdığıları bu gün müstəqil Azərbaycanın Prezidenti cənab İlham Əliyev və xanımı, YUNESKO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva tərəfindən uğurla həyata keçirilir. Bütün sahələrdə, eləcə də şairlərimizin, yazıçılarımızın, alimlərimizin, bəstəkarlarımızın, elə dahi Üzeyir Bəy Hacıbəylinin özünün və ölməz "Leyli və Məcnun", "Arşın mal alan" əsərlərinin yubileylərinin YUNESKO-da, həmçinin dünya ölkələrində, beynəlxalq səviyyədə keçirilməsi böyük dühanın vəsiyyətlərinə əməl olduğunu və həyata keçirildiyini bariz şəkildə göstərir. ♦

Səadət Qarabağlı
Üzeyirbəyşünas

ОПЕРА НА МУСУЛЬМАНСКОМЪ ЯЗЫКЪ.

ТЕАТРЪ Г. З. А. ТАГИЕВА.

Въ субботу, 12-го января 1908 года

Оперными артистами театральной секции О-ва „Н И Д Ж А Т Ъ“ подъ наблюдениемъ авторовъ и при участіи любителей представлено будетъ первый разъ на мусульманской сценѣ О П Е Р А

ЛЕЙЛИ И МЕДЖНУНЪ

въ 5 дѣйств. и 6 картинахъ, переделанная изъ поэмы ФИЗУЛИ и переложенная на музыку братьями У. и Дж. Гаджибековыми.

Восточный оркестръ подъ управленіемъ Курбана. При полныхъ обстановкахъ и новыхъ костюмахъ, снятыхъ специально для этой оперы.

Для дамъ-мусульманокъ ииются закрытая ложа. Цѣны мѣстамъ бенефиса.

Начало ровно въ 8½ часовъ вечера.

Билеты заблаговременно продаются въ читальнѣ О-ва „Индиятъ“, а въ день спектакля отъ 10 до 2 и отъ 5 час. до окончанія спектакля.

АНОНСЪ: Въ понедѣльникъ, 14 января предъ булетъ „Г Я В Э“. Общій расп. А. Вели.

Режиссеръ Арблинскій.

Въ субботу, 12 января 1908 г.,

въ залахъ Бакинскаго Общественнаго Собранія

состоится